සමාජ විවිධත්වය හා මිනිස් අයිතිවාසිකම් සුරක්ෂිතවන සාධාරණ සමාජයක් සඳහා බුදු දහමේ ආකල්පය

Buddhist attitude towards a just society where social diversity and human rights are protected

ඇතාකඩ ධම්මධජ හිමි

Abstract

Buddhism is realistic. The Buddha preached that everything that arises from causation is based on sorrow. The practical understanding of this doctrine is the understanding the reality of the world. The elimination of this sorrow is worldly liberation. As well as, due to the emphasis on suffering, some social and anthropologists have described Buddhism as a teaching devoid of social relevance. Although social diversity is a cause of conflict in a society, it is an extremely difficult task to eradicate that social diversity altogether. In many aspects, it is clear that social diversity is a natural phenomenon. Even under such circumstances, natural or scientific differences such as gender, body color, etc. cannot be eliminated. It has the potential to remove some of the diversity built on social norms outside of it. The social problems that have arisen in diversity will be better identified and those social crises will be resolved by creating a social environment in which social justice can be achieved as much as possible. Buddhism points out that, although there is diversity among the entire animal community, they all are same in basic needs such as food (sabbe saththa aharattithika). Buddhism, which opposes divisions between people, points out similarities between people based on several factors. Everyone who is born must face decay, disease, and death (sabbe saththa marissanthi). We also have to live in uneasiness as a result of

lust in an unstable world (uno loke athiththo thanha daso). Thus, all human beings are equal in worldly existence. Biologically, humans belong to the same species. As human beings, all individuals are entitled to equal rights and opportunities. All human beings, regardless of race or social class, are constantly tempted by the desire for pleasure, the desire to live (jiwathu kama), and the desire to conquer death (amarithu kama). Man's needs are the same physically as well as spiritually. Thus, Buddhism acknowledges that human beings are equal in nature and basic needs. Although equality between human beings is emphasized, there are historically different classifications based on different causes. The Causes of these variations include sex, body color, occupation, beliefs, and wealth, moral and spiritual development.

Keywords : Social diversity, Human rights, Equity, Buddhism, the person

සාරසංක්ෂේපය

බුදු දහම යථාර්ථවාදීය. හේතු ප්‍රත්‍යයන්ගෙන් හටගත් සියල්ල දුක මත පවතින බව බුද්ධ දේශනාවයි. මෙම ධර්මතාවය ප්‍රායෝගිකව අවබෝධ කර ගැනීම යනු ලෝකයේ යථා ස්වභාවය වටහා ගැනීමය. මෙම දුක නැති කිරීම යනු සාංසාරික විමුක්තියයි. එසේම දුක පිළිබඳ අවධාරණය කිරීම හේතුවෙන් බුදුසමය සමාජ අදාළත්වයෙන් තොර ඉගැන්වීමක් ලෙස ඇතැම් සමාජ හා මානව විද්‍යාඥයින් විසින් හඳුන්වා දී තිබේ. සමාජ විවිධත්වය සමාජයක ගැටුම් ඇති කිරීමෙහිලා හේතු වන්නක් වුවද එකී සමාජ විවිධත්වය සහමුලින්ම නැති කිරීම අතිශය දුෂ්කර කර්තව්‍යයකි. බොහෝ කරුණු අනුව සලකා බැලීමේදී පැහැදිලි වන්නේ සමාජ විවිධත්වය යනු ස්වභාවික කරුණක් බවයි. එවන් තත්වයක් යටතේ වුවත් ස්වභාවිකව හෝ විද්‍යාත්මකව පවතින වෙනස්කම් වන ස්ත්‍රී පුරුෂ භාවය, ශාරීරික වර්ණය ආදිය ඉවත් කළ නොහැකිය. එයින් පරිබාහිර සමාජ සම්මතයන් මත ගොඩනගාගත් විවිධත්වය යම් පමණකට ඉවත් කිරීමේ හැකියාව පවතී. විවිධත්වය

තුළ ඇති වී තිබෙන සමාජ ප්‍රශ්න මැනවින් හඳුනාගෙන හැකිතාක් දුරට සමාජ සාධාරණත්වය ඉටු වෙන සමාජ පරිසරයක් නිර්මාණය කිරීමෙන් එම සමාජ අර්බුද විසඳා ගැනීමට හැකිවනු ඇත.

සමස්ත සත්ත්ව ප්‍රජාව අතර විවිධත්වයක් පැවතුන ද ආහාරය වැනි මූලික අවශ්‍යතා වලදී ඔවුන් සියලු දෙනාම සමාන වන බව (සබ්බෙ සත්තා ආහාරට්ඨිතිකා) බුදු දහම පෙන්වා දෙයි. මිනිසුන් අතර පවතින බෙදීම් වලට ප්‍රතිවිරුද්ධව කරුණු දක්වන බුදුසමය මිනිසුන් අතර සමානත්වයක් පෙන්වා දෙන්නේ කරුණු කිහිපයක් පදනම් කරගෙනය. උපත ලද සෑම අයෙක්ම ජරාවට, ව්‍යාධියට, මරණයට (සබෙබ සත්තා මරිස්සන්ති) මුහුණ දිය යුතු වේ. එසේම අස්ථිර ලෝකයක තෘෂ්ණාවේ ප්‍රතිඵලයක් ලෙස අසහනයෙන් ජීවත් වීමට ද (ඌණො ලොකො අතිත්ථො තණ්හා දාසො) සිදු වී තිබේ. මේ අනුව සාංසාරික පැවැත්ම තුළ සියලු මිනිසුන් එක හා සමාන වේ. ජීව විද්‍යානුකූලව මිනිසා එකම වර්ගයකට අයත් වේ. පොදු මනුෂ්‍ය සංහතියට අයත් වූවන් වශයෙන් සෑම පුද්ගලයෙක් ම එක හා සමාන අයිතිවාසිකම් හා අවස්ථා ලැබීමට සුදුස්සෝ වෙති. කවර ජාතියකට හෝ සමාජ පන්තියකට අයත් වුවද සෑම මනුස්සයෙක්ම ඉඳුරන් පිනවීමේ ආශාව, ජීවත්වීමේ ආශාව (ජීවතු කාමා) හා මරණය පරාජය කිරීමේ ආශාව ද (අමරිතු කාමා) යන මේවායින් නිරන්තරයෙන්ම පොළඹවනු ලැබේ. භෞතික වශයෙන් මෙන්ම ආධ්‍යාත්මික වශයෙන් ද මිනිසාගේ අවශ්‍යතා සමාන වේ. මේ අනුව මිනිස් ස්වභාවයන් හා මූලික අවශ්‍යතාවලට අනුව මිනිසා සමාන විය යන්න බුදු සමයේ පිළිගැනීමයි. මිනිසුන් අතර සමානාත්මතාව අවධාරණය වුවද ඓතිහාසිකව විවිධ හේතු පදනම් කරගෙන විවිධ වර්ගකිරීම් දක්නට ලැබේ. මෙම ප්‍රභේද ගත වීම කෙරෙහි බලපාන හේතු අතර ලිංගිකත්වය, ශරීර වර්ණය, රැකියාව, දේව විශ්වාසයන්, ධනය, සදාචාරාත්මක හා ආධ්‍යාත්මික දියුණුව යන කරුණු විශේෂ වෙයි.

යතුරු පද : සමාජ විවිධත්වය, මිනිස් අයිතිවාසිකම්, සාධාරණත්වය, බුදු දහම, පුද්ගලයා

හැඳින්වීම

බුදු සමය ආරම්භයේ සිටම සමාජ විවිධත්වය මැනවින් හඳුනා ගනිමින් තම ඉගැන්වීම් ඉදිරිපත් කොට තිබේ. ස්ත්‍රි, පුරුෂ, ජාති, කුල, ආගම, ආර්ථික හා වෘත්තිය වශයෙන් පවතින විවිධ ප්‍රභේද සමාජ විවිධත්වය යනුවෙන් හැඳින්විය හැකිය. එම වර්ගීකරණය මනෝ විද්‍යාත්මක, සමාජ විද්‍යාත්මක, ආගමික හා සංස්කෘතික වශයෙන් ඇතිවූවක් බව පැහැදිලිය. බුදු දහමට අනුව සමාජ විවිධත්වය කෙරෙහි කර්මය ද එක් හේතුවක් ලෙස (කම්මං සත්තෙ විභජති) දැක්වේ. එසේම සමාජ විවිධත්වය හා මිනිස් අයිතිවාසිකම් සුරක්ෂිතවන සාධාරණ සමාජයක් සඳහා බුදු දහම කුමන ආකාරයේ ආකල්පයක් දක්වන්නේ ද යන්න මෙහි පර්යේෂණ ගැටලුව ලෙස යොදාගෙන තිබේ. එබැවින් මෙහිදී මූලික වශයෙන් අරමුණු කරන්නේ සමාජ විවිධත්වය පිළිබඳ බුදුන් වහන්සේගේ ඉගැන්වීම් පරික්ෂා කිරීම හා විවිධත්වය තුළ ඇති වී තිබෙන සමාජ අර්බුද විසඳා ගැනීමෙහිලා බුද්ධ දේශනාගත ඉගැන්වීම් කොතෙක් දුරට ප්‍රායෝගිකව අදාළ කරගත හැකිද යන්න පිළිබඳව විමසා බැලීමයි.

සාහිත්‍ය විමර්ශනය

අංගුත්තර නිකාය, චතුක්ක නිපාත, චක්කවග්ග, උජ්ජය සූත්‍රය, තුළ යාගයේ ඇති වෙනස්කම් පිළිබඳවත්, ප්‍රාණඝාතය සිදුකරමින් පවත්වන යාගය බුදුන් වහන්සේ අනුමත නොකරන බවත්, ප්‍රාණඝාතයෙන් තොර සලාක දානය හා පරම්පරාගත දානය යන දානයන් දෙක අගය කර දේශනා කොට ඇති බවත්, යාගය ආදී වූ ආගමික ක්‍රියාකාරකම්වල විවිධත්වයත් මෙහිදී පැහැදිලි කොට තිබේ. දීඝ නිකාය, මහාවග්ග පාළිය, මහා පරිණිබ්බාණ සූත්‍රයේ දී සමාජය තුළ සිටින විවිධාකාර වූ සමාජ කණ්ඩායම් අටක් පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේ විසින් ආනන්ද හිමියන් අමතා දේශනා කොට ඇති බවත්, පුද්ගල රුචිකත්වයන් අනුව ඒ ඒ අවස්ථාවන් වලදී විරුද්ධ ධර්මයන් මෙන්ම ආරම්මණයන්ද අභිභවනය කරන්නාවූ කරුණු අටක් පිළිබඳවත් තොරතුරු වාර්තා වෙයි. එසේම දීඝ නිකාය, සීලක්ඛන්ධ වග්ගයේ බ්‍රහ්මජාල සූත්‍රය මගින් සුප්පිය නම් පිරිවැජියා හා බඹදත් නම් තරුණ අතවැසියා ත්‍රිවිධ රත්නය පිළිබඳව දක්වන එකිනෙකට ප්‍රතිවිරුද්ධ

ආකල්පය සූත්‍රාරම්භයේදීම පැහැදිලි කරයි. පුද්ගල විවිධත්වයට එය කදිම නිදසුනකි. එසේම සීලයේ විවිධත්වය හා ලෝකයේ පැවැත්ම පිළිබඳවත් සමකාලීන සමාජයේ පැවති අදහස් ද මෙහි අන්තර්ගතය. දීඝ නිකාය, පාථික වග්ග, අග්ගඤ්ඤ සූත්‍රය තුළ චතුර් වර්ණයන් නිර්මාණය වූ ආකාරයත්, ඔවුනොවුන්ට සමාජ කාර්යයන් පැවරුණු ආකාරයත්, ස්ත්‍රී පුරුෂ විවිධත්වය මෙන්ම පොදුවේ සමාජ විවිධත්වය නිර්මාණය වූ ආකාරයත් දක්වා තිබේ. (උපරතන හිමි, කොටියාගල, (2005), බ්‍රාහ්මණ හා සමාජ දර්ශනය, 55 - 68 පිටු;)

බුදු සමය පහළවන අවධිය වන විට සමාජය වර්ණ ධර්ම මගින් බෙදා වෙන්කර තිබූ බවත්, එම වර්ණ ධූරාවලිය අනුව එකිනෙකාගේ වගකීම් හා කාර්යභාරයන් වෙන්කර තිබූ බවත් දක්වා ඇත. බ්‍රාහ්මණ සමාජය තුළ වර්ණය පදනම් කරගෙන පුද්ගල විවිධත්වයක් පෙන්නුම් කළ ද බුදු සමය පුද්ගල විවිධත්වය දකින්නේ සදාචාරාත්මක හා ආධ්‍යාත්මික දත්ත පදනම් කරගෙන බව පැහැදිලි ය. එසේම එකල පැවති වෘත්තීන්වල විවිධත්වය දේව නිර්මාණයේ ප්‍රතිඵලයක් ලෙස පිළිගත් බ්‍රාහ්මණ සමාජය එම වෘත්තීය අයිතිවාසිකම් නිර්වචනය කළේ බ්‍රාහ්මණ ධර්ම හා ආපත් ධර්ම මගිනි. එසේම මෙම කුලය හා භෞතික ධූරාවලිය වෙනස් කළ නොහැකි මෙන්ම ප්‍රශ්න කළ නොහැකි ආකාරයෙන් සකසා තිබූ බවද මෙහි දක්වා ඇත. (තිලකරත්න, අසංග, (2003), ආසියාවේ ආගම් හා දාර්ශනික පසුබිම, 20 - 82 පිටු;) විමුක්ත පුද්ගලයා තමන් අනිත් අයට වඩා උසස්ය, පහත්ය, සමානය යනුවෙන් කල්පනා නොකරන බවත්, උසස් පුද්ගලයා තමන්ට සාපේක්ෂව ලෝකය දකින නිසා එසේ කිරීමෙන් වැලකී කටයුතු කරන බවත්, මෙම කරුණු පදනම් කරගෙන සමාජය තුළ විශේෂ වරප්‍රසාද අත්කර ගැනීම කෙරෙහි බුදු සමය එකඟතාවක් නොදක්වන බවත් දක්වා ඇත. බුදුන් වහන්සේ අවබෝධ කරගත් ධර්මය අන්‍යයන් වෙත ඉදිරිපත් කිරීමේදී පුද්ගල පෞරුෂ විවිධත්වය කෙරෙහි සැලකිලිමත් වී තිබෙන අයුරු ශ්‍රාවක ශ්‍රාවිකා චරිත පිළිබඳව කරුණු විමසීමෙන් පැහැදිලි කරගතහැකි බවත්, එම පෞරුෂ විවිධත්වය පිළිබඳ බෞද්ධ විග්‍රහය නූතන ඉගැන්වීම් කාර්යයේ පවතින දුෂ්කරතා මගහරවා ගැනීමට උපකාරී වන බවත්, පුද්ගල පෞරුෂ විවිධත්වය විග්‍රහ කිරීමේදී කිසි විටෙකත් පුද්ගලයා එකී පෞරුෂ ලක්ෂණ තුළ සිරගත කිරීමක් බුදුසමයෙන් සිදු නොවූ බවත් වැඩි දුරටත් දැක්වෙයි. (මූර්ති, (1973), ආගම හා

මියගිය ලෝකය, 46 - 95 පිටු;) භාරතීය ප්‍රධාන ආගමික සම්ප්‍රදායන් දෙක අතරින් ශ්‍රමණ සම්ප්‍රදාය තුළ විශේෂයෙන් ම කාන්තාවන්ගේ අයිතිවාසිකම් බොහෝ දුරට සුරක්ෂිත වූ බවත්, බුදු සමය ශ්‍රමණ සම්ප්‍රදාය නියෝජනය කළ චින්තනයක් වශයෙන් සමකාලීන ස්ත්‍රී පුරුෂ සමාජ භාවය පිළිබඳව විවේචනාත්මක දෘෂ්ටියකින් කරුණු දක්වා ඇති බවත් සඳහන් වේ. එසේම ප්‍රජාවගේ පැවැත්ම සම්බන්ධයෙන් ස්ත්‍රී පුරුෂ දෙදෙනාගේම කාර්ය භාරය සමාන වන බවත් මෙහිදී පෙන්වා දී තිබේ. (රාහුල හිමි, රත්නපුරේ, (1995), බුදු සමයේ උදාව, 112 - 158 පිටු;) සමකාලීන භාරතීය සමාජය තුළ බ්‍රාහ්මණ හා ශ්‍රමණ යනුවෙන් ප්‍රධාන ආගමික සම්ප්‍රදායන් දෙකක් පැවතුන බවත්, ජෛන සම්ප්‍රදාය ප්‍රධාන ශාස්තෘවරුන් සය දෙනෙකුගෙන් සමන්විත වූ අතර, ඔවුන් සියලු දෙනාම සමාජ සම්භාවනාවට පාත්‍ර වූ විශාල අනුගාමිකයන් පිරිසක්ද සහිතව තම මතය සත්‍යය සෙසු මතයන් අසත්‍යය යන අදහසේ පිහිටා කටයුතු කළ බවත් දැක්වේ. එසේම විවිධ ආගමික කණ්ඩායම් නියෝජනය වන සමාජ පරිසරයක් තුළදී මතවාදීමය ගැටුම් නිර්මාණය වන අවස්ථාවල දී කෙසේ ක්‍රියා කළ යුතුද යන්න බුදුන් වහන්සේ පැහැදිලි කර ඇති ආකාරයත් මෙහි දී විස්තර වේ.

පර්යේෂණ ක්‍රමවේදය

මෙම පර්යේෂණ මාතෘකාව දාර්ශනික ප්‍රවේෂයකි. ඓතිහාසික මූලාශ්‍රගත තොරතුරු ආශ්‍රයෙන් කෙරෙන දාර්ශනික විචාරයකි. එබැවින් මෙහිදී භාවිත කරනුයේ ග්‍රන්ථ පර්යේෂණ හා විශ්ලේෂී ක්‍රමවේදයයි. එසේම මෙය ගුණාත්මක පර්යේෂණයක් වන අතරම විස්තරාත්මක ද වේ. ඒ අනුව මෙම අධ්‍යයනය තුළදී ප්‍රාථමික හා ද්විතීයික මූලාශ්‍ර යොදාගනු ලැබේ. එසේම බෞද්ධ දර්ශනයට අදාළව රචිත ශාස්ත්‍රීය ලිපි, ග්‍රන්ථ ආදිය ද භාවිතයට ගන්නා ලදි. මෙහිදී විචාරාත්මක ක්‍රමය හරහා විස්තරාත්මකව රැස්කරණු ලැබූ දත්ත විශ්ලේෂණයට බඳුන් කරනු ලැබේ.

සාකච්ඡාව

ස්ත්‍රී පුරුෂ භේදයක් නොමැති සත්ත්ව නාමයෙන් පමණක් හැඳින්වුණු ප්‍රාථමික යුගයක් පිළිබඳ අග්ගඤ්ඤ සූත්‍රයේ කරුණු දැක්වේ. ස්ත්‍රී පුරුෂ භාවය පහළ වී මෛථුන අවශ්‍යතාවය ද, සදාචාර

හැඟීම් නිසා දඬුවම් කිරීම ද, ලැජ්ජාව හා බිය ද, ආරක්ෂාව පිළිබඳ හැඟීම ද හේතුවෙන් නිවාස තනා පවුල් ජීවිත ගත කිරීමද ආරම්භ වී තිබේ. ප්‍රාථමික මිනිසුන් අතර ආහාරය හේතුවෙන් ශරීරයේ වෙනස්කම් මෙන්ම වර්ණයේ අඩු වැඩිකම අනුව එකිනෙකා මැනගැනීම ද දක්නට ලැබේ. මෙම මැනීම හේතුවෙන් වර්ණ භේදය නිර්මාණය විය. අග්ගඤ්ඤ සූත්‍රයෙහි දැක්වෙන දෙවන සමාජ වෙනස්වීම නම් සමාජ පරිණාමය, ආර්ථික මෙන්ම ස්ථාවර පැවැත්මකට හුරු වූ මිනිසුන් අතර ආත්මාර්ථකාමීත්වය, දැඩි ලෝභකම, ඊර්ෂ්‍යාව යන මානසික දුර්වලතා හේතුවෙන් සොරකම මූලික කරගත් සදාචාර පරිහානියක් ඇති වීමය. මෙහි ප්‍රතිඵලයක් වශයෙන් සදාචාරය ස්ථාපනය කිරීමෙහිලා නීතිය ක්‍රියාත්මක කළ හැකි පාලකයකුගේ අවශ්‍යතාව ඇතිවිය. රාජ්‍ය පාලකයන් බිහි වීමෙන් අනතුරුව ගොවිතැන, ගව පාලනය, ආගමික වත් පිළිවෙත් මෙහෙයවන්නන් හා වෙනත් සුළු රැකියාවන්හි නියුක්ත වූවන් වශයෙන් වෘත්තීමය විවිධත්වයක් ඇති විය. අග්ගඤ්ඤ සූත්‍රය ඉදිරිපත් කරන චතුර්වර්ණය ප්‍රභවය වූයේ මේ අයුරිනි. සමාජ පරිණාමය පිළිබඳ මෙම හේතුඵල සිද්ධාන්තය වටහා නොගැනීම හේතුවෙන් සමාජය හා ලෝකය දෙවියන්ගේ නිර්මාණයක් වශයෙන් කල්පනා කොට කුලය පිළිබඳ සමාජ විවිධත්වයක් නිර්මාණය විය.

සමාජ පරිණාමයේ දී කුලය හෙවත් ජන්මය පිළිබඳ සාධකය යටපත් වී ධනය පිළිබඳ සාධකය ඉදිරියට පැමිණ ධනවත් ක්ෂුද්‍රයෙකුට දුප්පත් බමුණෙකු ස්වකීය සේවයෙහි යොදවා ගත හැකි බව බුදුන් වහන්සේ විසින් පෙන්වා දෙනු ලැබිණි. සමාජයක විවිධත්වය හා ප්‍රභේද ගත කිරීම් පැවතියද එය පුද්ගලයාගේ උසස් පහත් බව මැනීම පිණිස යොදා ගැනීම සාවද්‍ය බව බුදුසමය දැඩිසේ අවධාරණය කර තිබේ. මිනිස් සමානත්වය පිළිගත්තද පුද්ගල වෙනස්කම් පවතින බව බුදුසමය අවධාරණය කරයි. මෙම වෙනස පුද්ගල වේමත්තතාව, ඵල වේමත්තතාව, ඉන්‍ද්‍රිය වේමත්තතාව යනුවෙන් කොටස් තුනක් යටතේ ඉදිරිපත් කෙරේ. බුදු සමය එම වෙනස්කම් දක්වන්නේ මිනිස් අසමානකම් හුවා දැක්වීමට වඩා ඵලදායී ලෙස පුද්ගල හා සමාජ සංවර්ධනය අවධාරණය කිරීම පිණිසය. එසේම විවිධත්වය නොපිළිගැනීම ජීවිතයේ සෞන්දර්යය මෙන්ම විචිත්‍රත්වය අමතක කිරීමක් ලෙසද සැලකිය හැකිය. බුදුදහම මෙම විවිධත්වය පිළිගෙන ඒවා සංවර්ධනය කිරීමට අනුබල දීමෙන් පැහැදිලි වන්නේ මෙම ප්‍රජාතාන්ත්‍රික මෙන්ම බහුවිධ සමාජ සංවිධානය

බුදුසමයෙන් ඇගයීමට ලක් වන බවයි. බුදුසමය පුද්ගලයන් අතර විවිධත්වයක් දකින්නේ සදාචාරාත්මක හා ආධ්‍යාත්මික දත්ත පදනම් කරගෙනය. බුදුසමය ඉදිරිපත් කරන එම විවිධත්වය සමාජ විවිධත්වය, පුද්ගල විවිධත්වය, දැනුමේ විවිධත්වය, සාම විවිධත්වය යනුවෙන් වර්ගීකරණය කළ හැකිය.

සමාජය යනු පුද්ගලයන් සමූහයකගේ එකතුවයි. සමාජයක ජීවත්වන සාමාජිකයන් විවිධ සමාජ ස්ථරවලට අයත් වේ. මෙම විවිධත්වය යටතේ ඔවුන් සියලු දෙනාම ස්ත්‍රී-පුරුෂ වශයෙන් මෙන්ම කුලය හා ධනය ආදී කරුණු පදනම් කරගෙන බෙදා දැක්විය හැකිය. මෙම බෙදීම් හඳුනා ගැනීමේ දී අපගේ අවධානය යොමු වන්නේ ප්‍රධාන බෙදීම් කීපයක් කෙරෙහි පමණි. බුදු සමය පහළවන අවධිය වන විට සමාජය වර්ණ ධර්ම මගින් බෙදා වෙන් කර තිබුණි. වර්ණ ධූරාවලිය අනුව බ්‍රාහ්මණ සමාජය ඉහළම ස්ථරය ලෙසත් ක්ෂුද්‍රයන් පහළම ස්ථරය ලෙසත් හඳුනාගෙන තිබුණි. එවකට පැවති වෘත්තීන්වල විවිධත්වය දේව නිර්මාණයේ ප්‍රතිඵලයක් සේ පිළිගත් බ්‍රාහ්මණ සමාජය වෘත්තීය අයිතිවාසිකම් නිර්වචනය කළේ බ්‍රාහ්මණ ධර්ම හා ආපත් ධර්ම මගිනි. එසේම මෙම කුලය හා භෞතික ධූරාවලිය වෙනස් කළ නොහැකි මෙන්ම ප්‍රශ්න කළ නොහැකි ආකාරයෙන් සකසාගෙන තිබුණි.

මෙවැනි සමාජ පසුබිමක පහළ වන බුදුසමය කුලය හා රැකියාවන් මෙය සම්බන්ධයෙන් තම ස්ථාවරය ඉදිරිපත් කිරීමේදී ගැටුමකින් තොරව ක්‍රියා කිරීමට උත්සුක වී තිබේ. කුලය හෝ වර්ණය දේව නිර්මාණයක් නොවන බව පෙන්වා දෙන බුදුසමය එය ඓතිහාසික හා සමාජ පරිණාමයක ප්‍රතිඵලයක් ලෙස ඉදිරිපත් කළ අයුරු අග්ගඤ්ඤ සූත්‍රාගත කරුණු වලින් සනාථ වේ. එමගින් බුදුන් වහන්සේට අවශ්‍ය වූයේ බ්‍රාහ්මණ කුල ධූරාවලිය ඉවත් කිරීමට වඩා එම ධූරාවලිය යටතේ සිදුවෙන සමාජ අර්බුද පැහැදිලි කිරීමය. සමාජයේ පවතින විවිධත්වය පිළිගන්නා අතර එම විවිධත්වය තුළ එක්තරා සමාජ පන්තියකට සුවිශේෂ වරප්‍රසාද ලැබීමත් තවත් පිරිසකගේ වරප්‍රසාද අහිමි කිරීමත් බුදුසමය අනුමත කර නොමැත. කුලය හෝ වර්ණය පිළිබඳ විචාරයේ දී බුදුසමය අවධාරණය කරන එක් වැදගත් කරුණක් වන්නේ කුල මානය පදනම් කරගෙන අන්‍යයන්

තළා පෙළා කටයුතු කිරීම සාවද්‍ය බවයි. යම්කිසි පුද්ගලයෙක් ජාතිය, ධනය හෝ බලය පදනම් කරගෙන ඇතිවෙන මානය හේතුවෙන් අන් අය ඉක්මවා සිතයි ද ඔහු පරිහානියට පත් වන බව දක්වා තිබේ. දීඝ නිකායේ අම්බට්ඨ සූත්‍රයෙහි අම්බට්ඨ මාණවකයා ඇසූ පැනයට පිළිතුරු සපයන බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා දෙන්නේ ජාති වාදය හෝ ගෝත්‍ර වාදය තුළින් පුද්ගලයා විමුක්ති මාර්ගයෙන් බැහැර කරවන බවයි.

ආධ්‍යාත්මික වශයෙන් දියුණු තැනැත්තා තමන් තුළ ඇති සාධු ශීලය හෝ ආධ්‍යාත්මික ශ්‍රේෂ්ඨත්වය හෝ පිළිබඳව උසස්කම් තහවුරු කර ගැනීමෙහි ලා උත්සුක නොවේ. එසේම තමන් පිළිබඳ හුවාදැක්වීම අනාර්ය ස්වභාවයක් වශයෙන් බව මෙහි දැක්වේ. විමුක්ත පුද්ගලයා තමන් අනිත් අයට වඩා උසස්ය, පහත්ය, සමානය යනුවෙන් කල්පනා නොකරයි. උසස් පුද්ගලයා තමන්ට සාපේක්ෂව ලෝකය දකින හෙයින් එසේ කිරීමෙන් වැලකී කටයුතු කරයි. මෙම කරුණු පදනම් කරගෙන සමාජය තුළ විශේෂ වරප්‍රසාද අත්කර ගැනීම කෙරෙහි බුදුසමය එකඟතාවක් නොදක්වයි. බුදුන් වහන්සේ විසින් නිර්මිත පරමාදර්ශී සංඝ සංවිධානය තුළ සමකාලීන සමාජය තුළ පැවති මෙවැනි කරුණු පදනම් කරගෙන වරප්‍රසාද ලබාගැනීම ප්‍රතික්ෂේප කොට ඇති අයුරු විනය පිටකයේ දැක්වෙන තොරතුරු වලින් අනාවරණය වේ. සමාජ විවිධත්වය කෙරෙහි සදාචාරාත්මක පදනම හේතුවක් ලෙස බුදුසමයෙහි කර්ම සංකල්පය යටතේ විග්‍රහ කෙරේ. කර්මය පිළිබඳ ජනප්‍රිය විග්‍රහය තුළ මජ්ඣිම නිකායේ චූලකම්ම විභංග සූත්‍රයෙහි තෝදෙය්‍ය පුත්‍ර සුභ මානවකයා බුදුන් වහන්සේගෙන් සමාජ විවිධත්වය පිළිබඳව ප්‍රශ්න කරයි. සුභ මානවකයාගේ ප්‍රශ්නයට පිළිතුරු සපයන බුදුන් වහන්සේ එම විවිධත්වය කෙරෙහි බලපාන ප්‍රධාන හේතුව වශයෙන් නම් කරන්නේ කර්මයයි. සදාචාරාත්මක වශයෙන් යහපත් හා අයහපත් චර්යා හා මනෝ භාවයන් පදනම් කරගෙන සිදු වෙන කර්මයේ ප්‍රතිවිපාක වශයෙන් සමාජයේ විවිධත්වයක් දක්නට ලැබේ. කර්මය පිළිබඳව බෞද්ධ විග්‍රහයට අනුව එය නියතිවාදයක් නොවන බව පැහැදිලිව දක්වා ඇත.

පුද්ගල විවිධත්වය පුද්ගල පෞරුෂයක මූලික පැතිකඩක් වුවද පුද්ගල ලක්ෂණ හා ප්‍රවණතා අනුව පෞරුෂ විවිධත්වයක්

මානව සමාජයේ දක්නට ලැබේ. සෑම අයෙක් ම තමාට අනන්‍ය වූ පෞරුෂවලින් සමන්විත හෙයින් පුද්ගල විවිධත්වයක් බහුල වශයෙන් දැකිය හැකිය. විශේෂයෙන්ම මානව සම්බන්ධතාවලදී මෙන් ම අධ්‍යාපනික අවශ්‍යතා වලදී ද පෞරුෂය විවිධත්වය පිළිබඳ අවධානය යොමු කරනු ලැබේ. බුදුසමයෙහි පුද්ගල පෞරුෂ විග්‍රහය පිළිබඳව ප්‍රමාණවත් අධ්‍යනයක් දක්නට තිබේ. බුද්ධත්වයෙන් අනතුරුව පුද්ගල විවිධත්වය බුදු ඇසට ගෝචර වූ ආකාරය නෙළුම් විලෙ නෙළුම් මල් දක්නට ලැබෙන්නා සේ සමාජ හා මනෝ විද්‍යාත්මක චර්යාත්මක වෙනස්කම් සහිත පුද්ගලයන් දක්නට ඇති බව පැහැදිලි වේ. නිම සූත්‍රයෙහි මානසික හා චර්යාමය වෙනස්කම් සහිත පුද්ගල කණ්ඩායම් දහයක් පිළිබඳව කරුණු ඉදිරිපත් කෙරේ. මානසික චර්යාමය සංජානනය, අවබෝධය, දෘෂ්ටිය හෙවත් විශ්වාසය ආදී වශයෙන් විෂමතාවන් සහිත පුද්ගලයන් සමාජය තුළ දක්නට ඇත. විශේෂයෙන් බුදුන් වහන්සේගේ මෙම හඳුනා ගැනීමේ පදනම උන්වහන්සේ අවබෝධ කරගත් අභිනව දහම ශ්‍රාවක සමාජය වෙත සාර්ථකව ඉදිරිපත් කිරීමට පහසු වන්නට ඇත. සමාජයක පවතින මෙකී විවිධත්වය නිසා පුද්ගලයෙක් තවත් පුද්ගලයෙකුගෙන් පූර්ණ වශයෙන් නිවැරදිව හඳුනා ගැනීමේ දුෂ්කරතාව බුදුන් වහන්සේ විසින් රජතුමාට පැහැදිලි කළ අයුරු සංයුත්ත නිකායේ සත්ත ජටිල සූත්‍රයේ දී දැක්වේ. පුද්ගලයෙකුගේ බාහිර ස්වරූපය මත පදනම්ව ඔහු හෝ ඇය පිළිබඳ නිවැරදි තක්සේරුවක් ඉදිරිපත් කළ නොහැකි බව දක්වන අතර යම් පමණක වැටහීමක් ලබා ගැනීමෙහිලා දීර්ඝ කාලයක් ඒ වෙනුවෙන් ගත කළ යුතු බව අවධාරණය කරයි. මෙම හඳුනා ගැනීම විවිධ ක්‍රම ඔස්සේ සිදුවිය යුතුය. ඒ සඳහා දිගු කලක් ඇසුරු කිරීමෙන් ගොඩනගා ගන්නා සදාචාරසම්පන්න බවත්, ගනුදෙනු කිරීමෙන් අවංක බවත්, ආපදාවන්ට මුහුණ දෙන ආකාරයෙන් වීර්ය ස්වභාවයත්, දිගු කලක් සාකච්ඡා කිරීමෙන් ප්‍රඥාවන්ත ස්වභාවයත් වටහා ගත යුතුය. සමාජ විවිධත්වය තුළ පුද්ගලයා සම්බන්ධයෙන් නිර්වචනයන් ඉදිරිපත් කිරීමේ ගැටලුව මෙයින් පැහැදිලි වේ. පුද්ගලයාගේ කායික ස්වරූපය හා සංජානනය යටතේ විවිධත්වයක් දක්නට හැකි බව පැහැදිලි වේ. පුද්ගල පෞරුෂය විවිධත්වයක් හා සංකීර්ණ බවක් දක්නට ලැබෙන්නේ අනාදිමත් කාලයක් තිස්සේ පුහුණු කරන ලද මානසික ස්වභාවයන් පදනම් කර ගෙනය යන්න බෞද්ධ විග්‍රහයෙන්

පිළිගැනේ. පුද්ගල පෞර්ෂය විවිධත්වය මනසේ පවතින ලෝභ, දෝස, මෝහ යන අකුසල සහගත අභිප්‍රේරණ මගින් නිර්මාණය වේ.

බුද්ධිමය සක්‍යතාව අනුව පුද්ගලයන් තුළ විවිධත්වයක් පවතින බව බුදු සමයේ පිළිගැනීමයි. බුද්ධිය අතින් දරුවන් තුළ විවිධත්වයක් දක්නට ලැබෙන බව අධ්‍යාපන මනෝ විද්‍යාවෙන් පවා අවධාරණය කෙරෙයි. බුද්ධිමය විෂමතාව හා ධර්මය අවබෝධ කර ගැනීමේ ශක්‍යතාව මත ඇති වෙන පුද්ගල විවිධත්ව රැසක් මුල් හා පශ්චාත් බෞද්ධ සාහිත්‍යය තුළින් අනාවරණය කරගත හැකිය. ධර්මය හෝ වෙනත් කිසියම් විෂය කරුණක් පිළිබඳව අවධානය යොමු කිරීමේ ස්වභාවය පුද්ගලයාගෙන් පුද්ගලයාට වෙනස් වන අයුරු අවකුජ්ජ පඤ්ඤ, උච්ඡංග පඤ්ඤ, පුථු පඤ්ඤ යනුවෙන් අංගුත්තර නිකායේ අවකුජ්ජ සූත්‍රයේදී කෙරෙන වර්ගීකරණයෙන් අනාවරණය වෙයි. බුද්ධිමය විෂමතාව පෙන්වන පෞර්ෂ ප්‍රභේද රාශියක් පෙළ දහමෙහි අන්තර්ගත වේ. නූතන අධ්‍යාපන දර්ශනයෙහි විශිෂ්ට, සුභග, සාමාන්‍ය හා පසුබට යනුවෙන් පුද්ගල අවබෝධය පිළිබඳව කෙරෙන වර්ගීකරණයට සමාන වර්ගීකරණයක් ලෙස අංගුත්තර නිකායේ උග්ඝටිතඤ්ඤූ සූත්‍රයෙහි දැක්වෙන උද්ඝටිතඤ්ඤ, විපචිතඤ්ඤ, ඤෙය්‍ය හා පදපරම යන පුද්ගල ප්‍රභේදය හැඳින්විය හැකිය.

බුදු සමයේ පුද්ගල පෞරුෂ විවිධත්වය කිසියම් අවරෝහණ හෝ ආරෝහණ පිළිවෙලකට අනුව ඉදිරිපත් කර තිබේ. අනුපිළිවෙළ යටතේ පුද්ගල පෞරුෂය සදාචාරාත්මක ඇගයීමකට භාජනය කෙරෙමින් සංවර්ධනය කරගන්නා ආකාරය ද හඳුන්වා දීම විශේෂත්වයකි. අයහපත් පෞරුෂ ලක්ෂණ බැහැර කොට ඒ වෙනුවට යහපත් පෞරුෂයක් ගොඩනගා ගන්නේ කෙසේදැයි පැහැදිලි කිරීම බෞද්ධ පෞරුෂ විවිධත්ව විග්‍රහයේ විශේෂත්වය වේ. බුදුන් වහන්සේ අවබෝධ කරගත් ධර්මය අන්‍යයන් වෙත ඉදිරිපත් කිරීමේ දී පුද්ගල පෞරුෂ විවිධත්වය කෙරෙහි සැලකිලිමත් වී තිබෙන අයුරු ශ්‍රාවක ශ්‍රාවිකා චරිත පිළිබඳව කරුණු විමසීමෙන් පැහැදිලි කරගත හැකිය. පෞරුෂ විවිධත්වය පිළිබඳ බෞද්ධ විග්‍රහය නූතන ඉගැන්වීමේ කාර්යේ පවතින දුෂ්කරතා මගහරවා ගැනීමට උපකාරී වෙයි. පුද්ගල පෞරුෂ විවිධත්වය ඉදිරිපත් කිරීමේදී කිසිවිටකත් පුද්ගලයා එකී පෞරුෂ ලක්ෂණ තුළ සිරගත කිරීමක් බුදුසමයෙන් සිදු නොකෙරේ. නිත්‍යතාව

පිළිබඳ බෞද්ධ ඉගැන්වීම් අනුව පුද්ගල පෞර්ෂයෙහි වූ ගතිකත්වය යටතේ පුද්ගලයාගේ විභව ශක්තිය අවධාරණය කෙරේ. ඒ අනුව යහපත් පෞරුෂයක් ගොඩනගා ගැනීමේ හැකියාව පුද්ගලයා සතු වේ. මෙය පෞරුෂ සංවර්ධනය යනුවෙන් හඳුන්වනු ලැබේ. පෞරුෂ සංවර්ධනය යන්නෙන් බුදුසමය අදහස් කරන්නේ කායික පරිණාමයත් සමග ස්වභාවිකව සිදුවන පෞරුෂ පරිණතභාවය නොව පුද්ගලයාට සිතාමතාම සංවර්ධනය කරගත හැකි පුද්ගල ශක්තිය උපයෝගී කරගෙන ඇති කරගන්නා වූ වර්ධනයයි. මනෝවිද්‍යාව විෂය ඉක්මවා ගිය පෞරුෂ සංවර්ධන මානයන් බුදුසමයෙන් ඉදිරිපත් කෙරෙයි. අංගුත්තර නිකායේ දැක්වෙන සත්පුරුෂ ආශ්‍රය, සද්ධර්ම ශ්‍රවණය, සිහිනුවණින් මෙනෙහි කිරීම, ධර්මානුකූල ප්‍රතිපදාව යන කරුණු වලින් ඒ බව සනාථ වෙයි. පෞරුෂ සංවර්ධනය සඳහා බලපාන පරිසරය, අධ්‍යාපනය, ප්‍රජානන හා විශ්ලේෂණ හැකියාව, ක්‍රමානුකූල පුහුණුව මේ ඉගැන්වීම් තුළ අවධාරණය කර තිබේ. පෞරුෂ විවිධත්වය පිළිග න්නා අතරම බුදුසමය පෞරුෂ සංවර්ධනයේ පරිසමාප්තිය වශයෙන් සැලකෙන විමුක්තිය උදෙසා අනුපූර්ව ක්‍රමවේදයක් ඉදිරිපත් කිරීම ද විශේෂ වූවකි.

බුදුසමය පුද්ගල විවිධත්වය ඉදිරිපත් කරන්නේ ඒ ඒ සන්ධර්භයන්ට අනුව ය. සමස්ත මානව සමාජය පෘථග්ජන හා ආර්යයන් යනුවෙන් කොටස් දෙකකට බෙදා දක්වයි. ආර්ය, අනාර්ය භේදය වෛදික යුගය හා සම්බන්ධ වුවද බුදු සමයෙහි මෙම වචන භාවිතා කෙරෙන්නේ වෛදික අර්ථයෙන් නොව අධ්‍යාත්මික හා සදාචාරත්මක අර්ථයෙනි. බෞද්ධ ප්‍රජාව පෘථග්ජන වුවද ආර්ය වුවද භික්ෂු, භික්ෂුණී, උපාසක, උපාසිකා යන සිව් පිරිසට අයත් වේ. ආගමික චර්යා අනුගමනය අනුව ගිහි සහ පැවිදි වශයෙන් ද වර්ග කෙරේ. විමුක්ති ක්‍රියාවලියට සමගාමීව සදාචාරාත්මක හා ආධ්‍යාත්මික දියුණුව අතින් පැවිදි පිරිස ගිහි පිරිසට වඩා ඉදිරියෙන් සිටී. ආධ්‍යාත්මික වර්ගීකරණය හමුවේ මාර්ගඵල ලාභී ගිහි ශ්‍රාවකයන් ද ආර්ය ගණයෙහි ලා සැලකේ. මෙම වර්ගීකරණයේ දී සාමාන්‍ය සමාජයේ දක්නට ලැබෙන කුලය, ශරීර වර්ණය හා සමාජ පංතිය කෙරෙහි සැලකිල්ලක් දක්වා නොමැත. නිර්වාණගාමී ප්‍රතිපදාව යටතේ ඔවුනොවුන් අධ්‍යාත්මික දියුණුවේ ප්‍රමාණය මත ආර්ය පුද්ගලයන් මාර්ග හා ඵල වශයෙන් කොටස් අටකට බෙදා දැක්වේ.

ආධ්‍යාත්මික වශයෙන් විවිධ ස්ථර වලට අයත් වුවද ඔවුන් අතර සාමාන්‍ය සමාජයේ දක්නට ලැබෙන විවිධත්වය නිසා ඇති කෙරෙන ගැටුම් හෝ බෙදීම් කිසිවක් දක්නට නැත.

භාරතීය ප්‍රධාන ආගමික සම්ප්‍රදායන් දෙක අතරින් ශ්‍රමණ සම්ප්‍රදාය තුළ කාන්තාවගේ අයිතිවාසිකම් බොහෝ දුරට සුරක්ෂිත වී තිබේ. බුදුසමය ශ්‍රමණ සම්ප්‍රදාය නියෝජනය කළ චින්තනයක් වශයෙන් සමකාලීන ස්ත්‍රී පුරුෂ සමාජ භාවය පිළිබඳව විවේචනාත්මක දෘෂ්ටියකින් කරුණු දක්වා තිබේ. ජීව විද්‍යාත්මකව ස්ත්‍රී පුරුෂ වශයෙන් පවත්නා සමාජ විවිධත්වය පමණක් පිළිගන්නා බුදුසමය කාන්තාව සම්බන්ධයෙන් දක්වන ආකල්පය බ්‍රාහ්මණ සම්ප්‍රදායෙන් වෙනස් වෙයි. ස්ත්‍රි පුරුෂ සමාජභාවය යටතේ බුදු සමය ස්ත්‍රිය හෝ පුරුෂයා එකිනෙකා ගෙන් වෙන්කොට උසස් හෝ පහත් තත්ත්වයක් ඔවුනට ආරෝපණය කර නොමැත. උපතින් තීරණය කරනු ලබන ස්ත්‍රි පුරුෂ භාවයෙහි මනෝ විද්‍යාත්මක පදනම අංගුත්තර නිකායේ සංයෝග වියෝග සූත්‍රයෙහි දැක්වේ. ස්ත්‍රී පුරුෂ භාවය තීරණය වන්නේ මෛථුනය පිළිබඳව සිතුවිලි ස්වභාවය අනුවය. මෙහි උස් පහත් භේදයකට ඉඩක් දක්නට නැත. ස්ත්‍රිත්වය අධම යැයිද පුරුෂෝත්තම යයි ද ප්‍රකාශ කිරීමට මෙම සූත්‍රයෙන් අවකාශයක් නොලැබේ. ස්ත්‍රීත්වය කිසිවිටෙකත් අවතක්සේරු නොකරන බුදුසමය ජීව විද්‍යාත්මකව හා සමාජ ආකල්ප නිසා ස්ත්‍රියකට මුහුණ දීමට සිදුවන අපහසුතා පිළිබඳව විග්‍රහයක් ආවේණික සූත්‍රයෙහි දැක්වේ. එයට අනුව ස්ත්‍රියක් වීම හේතුවෙන් තරුණ වියේදීම විවාහ වී ස්වාමියාගේ නිවසට යෑම, තම නෑදෑයන්ගෙන් ඉවත් වීමට සිදු වේ, ඔසප් වීම ඇතිවේ, ගර්භනී වීම සිදුවෙයි, දරුවන් ප්‍රසූත කිරීම හා සැමියාට උපස්ථාන කිරීමට සිදුවීම ආදී ආවේණික තත්ත්වයන්ට මුහුණදීමට සිදුවේ.

මෙයින් දෙවන, තුන්වන හා හතරවන දුක්ඛදායක තත්වය ස්ත්‍රීත්වය සමග ජීවවිද්‍යාත්මක ව බැඳී පවතී. පළමුවැන්න හා පස්වැන්න සමාජ ආකල්පය මත පදනම් වෙයි. විවාහය අනිවාර්ය වීමක් බුදුසමයේ දක්නට නැත. ඒ පුද්ගල කැමැත්ත මත තීරණය වන්නකි. බුදුසමය අවධාරණය කරන්නේ විවාහ වුවද නොවුවද ආචාර සම්පන්න ජීවිතයක් පමණි. කාමභෝගී ජීවිතයක් ගත කරමින් මෙන්ම එයින් බැහැරව ප්‍රඥාව වඩන්නේ නම් ඔහුට හෝ ඇයට

සකෘදාගාමී අවස්ථාව දක්වා ගමන් කළ හැකි වේ. ලිංග භේදය අනුව භික්ෂු-භික්ෂුණී උපාසක-උපාසිකා යනුවෙන් ද ධර්මාවබෝධය සම්බන්ධයෙන් සිව් පිරිසම සමාන තත්වයකට පත් විය යුතු බව මහා පරිනිර්වාණ සූත්‍රයෙහි දැක්වේ. සාසනික වගකීම් යටතේ සිව් පිරිසම එක හා සමාන කාර්යභාරයක් ඉටු කළ යුතු අතර සසුන තුළ තනතුරු ප්‍රදානය කිරීමේදී ස්ත්‍රී පුරුෂ භාවය ගැටලුවක් වී නොමැති ආකාරය දේශනා තුළින් පැහැදිලි වේ. සමකාලීන සමාජයේ ස්ත්‍රිය කෙරෙහි දැක් වූ ආකල්පය අනුව බුදුන් වහන්සේ කාන්තා පැවිද්ද පිළිගනිමින් භික්ෂුණී ශාසනය පිහිටුවීම විප්ලවීය කරුණක් සේ සැලකිය හැකිය. ශික්ෂාපද පැනවීමේදී ස්ත්‍රියට ආවේණික වූ ජීව විද්‍යාත්මක සාධක හා සමාජ ආකල්පය සැලකිල්ලට යොමු කිරීම හේතුවෙන් භික්ෂූන් හා සාපේක්ෂව භික්ෂුණීන්ට වැඩි ශික්ෂාපද ප්‍රමාණයක් හඳුන්වා දී තිබුණද ආධ්‍යාත්මික සබ්‍යතාව අතින් ඇය කිසිසේත් ම පහත් තත්වයකට ඇද දමා නැත.

ප්‍රජාවගේ පැවැත්ම සම්බන්ධයෙන් ස්ත්‍රී පුරුෂ දෙදෙනාගේම කාර්යභාරය සමාන වන අතර බෞද්ධ සමාජ දර්ශනය අනුව ස්ත්‍රිය මවක, භාර්යාවක, සොයුරියක, දියණියක, වශයෙන් සමාජය තුළ නියෝජනය වන අතර පුරුෂයා පියෙකු, සැමියකු, වශයෙන් නියෝජනය වේ. බෞද්ධ සදාචාර නිර්ණායකයන්ට අනුව යම් ක්‍රියාවක් සදාචාරාත්මක වශයෙන් නිර්ණය කිරීමේ දී ස්ත්‍රී පුරුෂ භාවය සැලකිල්ලට නොගෙන කුසල අකුසල, පුණ්‍ය පාප ක්‍රියා කවුරුන් විසින් කළ ද එයට අනුරූප විපාක ලැබීමේ දී ස්ත්‍රී පුරුෂ භාවයට විශේෂත්වයක් හිමි නොවේ. බුදුසමයේ දැක්වෙන සදාචාරය පාරප්‍රාප්තියට පත්වීමේදී මෙන්ම ඉන් අනතුරුව ස්ත්‍රිය හෝ පුරුෂයාට සමාන තත්වයක් හිමිකර දී තිබේ. බුදු සමයේ ස්ත්‍රී පුරුෂ සමාජ ප්‍රභේදය පිළිගන්නා අතර කිසිවිටකත් එක් ප්‍රභේදයක් උත්තම යැයි හෝ අනෙක් ප්‍රභේදය අධම යන ආකල්පයට එකඟ නොවී ඒ මත පදනම්ව විශේෂ අයිතිවාසිකම් හා වරප්‍රසාද ප්‍රදානය කිරීම හෝ අහිමි කිරීම සිදු නො කරයි.

සමකාලීන භාරතීය සමාජයේ බ්‍රාහ්මණ හා ශ්‍රමණ යනුවෙන් ප්‍රධාන ආගමික සම්ප්‍රදායන් දෙකක් පැවතුණි. ආගමික වශයෙන් මෙන්ම දාර්ශනික වශයෙන් විවිධ අදහස් දැරූ පුද්ගලයන් හා කණ්ඩායම් වාසය කළ බව බෞද්ධ මෙන්ම වෙනත් මූලාශ්‍රවලින්

පැහැදිලි වේ. දීඝ නිකායේ බ්‍රහ්මජාල සූත්‍රයට අනුව එකල සමාජය තුළ දෙසැටක් මත වාද පැවති බව වාර්තා වෙයි. බුදුන් වහන්සේ නිරන්තරයෙන් ම වාසය කළ ශ්‍රාවස්ති නගරයේ පැවති සමාජ විවිධත්වය පිළිබඳ උදානපාළියේ වාර්තාවේ. බෞද්ධ නොවන වෙනත් සම්ප්‍රදායන්ට අයත් වාර්තා වලට අනුව මෙම ගණනය කිරීමට වඩා විශාල සංඛ්‍යාවක් තිබෙන්නට ඇතැයි පිළිගැනේ. ජෛන සම්ප්‍රදාය දක්වන්නෙ මත වාද 363 ක් පැවැති බවයි. ජෛන සම්ප්‍රදාය ප්‍රධාන ශාස්තෘවරුන් සය දෙනෙකුගෙන් සමන්විත විය. ඔවුන් සියලු දෙනාම සමාජ සම්භාවනාවට පාත්‍ර වූ විශාල අනුගාමිකයන් පිරිසක් ද සහිත ශාස්තෘවරු වශයෙන් හඳුනාගත හැකිය. මේ සියලු දෙනාම තම මතය සත්‍යය සෙසු මතය අසත්‍ය යන අදහස පිහිටා කටයුතු කළහ. මෙම පිළිගැනීම මත සමකාලීන ශ්‍රමණ හා බ්‍රාහ්මණ ආගමික කණ්ඩායම් ඔවුනොවුන් එකිනෙකා හට අනුව යන ව්‍යවහාරය ඇතිව විවාද කළ අයුරු සුත්ත නිපාතයේ ධම්මික ආදී සූත්‍ර දේශනා මඟින් පැහැදිලි වේ. බුදුන් වහන්සේ මෙන් ම ශ්‍රාවකයන් ද අන්‍ය මත වාද හා ඉගැන්වීම් වල පවතින සාවද්‍ය බව විවේචනාත්මකව පෙන්වාදී තිබේ. ඔවුන්ගේ ඉගැන්වීම් විවේචනය කළ ද ඇතැම් අවස්ථාවලදී මෙම වාද විවාද චරිත ඝාතනයන්ගෙන් සමන්විත විය. විවිධ ආගමික කණ්ඩායම් නියෝජනය කෙරෙන සමාජ පරිසරයක් තුළ මතවාදීමය ගැටුම් නිර්මාණය වන අවස්ථාවන්වල දී කෙසේ ක්‍රියා කළ යුතුද යන්න බුදුන් වහන්සේ විසින් පැහැදිලි කර දී ඇත.

ලෝකය කවර මතයක් දැරුවද ඒ මත සියල්ල ඉවසීම බුදුන් වහන්සේ අනුදත් ක්‍රමය විය. ලෝකය විචිත්‍ර බව දත් බුදුන් වහන්සේ එක් අවස්ථාවක ශක්‍රයා අමතමින් එම විවිධත්වය පැහැදිලි කොට තිබේ ය. ලෝකය මත වාද විශ්වාස හා ආකල්ප අතින් විචිත්‍ර බව බුදුන් වහන්සේ මැනවින් අවබෝධ කළ හෙයින් අන්‍ය මත වාද විශ්වාස කිරීමේ සහනශීලී ප්‍රතිපත්තියක් අනුගමනය කළහ. එසේම සිය ධර්මය වුවද අධ්‍යනය කළ යුත්තේ අන් අයට වාද කිරීම සඳහා නොව විමුක්තිය සාක්ෂාත් කිරීම උදෙසාය යන්න අවධාරණය කරන ලදී. මෙම අදහස ප්‍රතිපත්තියක් වශයෙන් ශ්‍රාවක ශ්‍රාවිකා දෙපිරිසම අනුගමනය කළ බව පැහැදිලිය. එහෙත් බුදුන් වහන්සේ තම ඉගැන්වීම් පිළිබඳව සාවද්‍ය විග්‍රහයක් දුටු සෑම අවස්ථාවකදීම තම පිළිගැනීමේ නිරවද්‍යතාව වෙනුවෙන් ක්‍රියාත්මක වූහ. විවිධ ආගමික කණ්ඩායම්වලින් සමන්විත

සමාජයක අනුගාමිකයන් වැඩිකර ගැනීමේ හා ප්‍රතිබල සම්පන්න පුද්ගලයන් තම අනුග්‍රාහකයන් වශයෙන් ඇතුළත් කර ගැනීමේ අරගලය පොදු ලක්ෂණයක් ලෙස දැක්විය හැකිය. උපාලි ගෘහපතියා බුදුන් වහන්සේ සමඟ කර්මය සම්බන්ධයෙන් කළ සාකච්ඡාවෙන් අනතුරුව තමා එහි පවතින සාවද්‍ය බව වටහාගනිමින් උන්වහන්සේ ගේ අනුගාමිකයකු වශයෙන් ක්‍රියා කරන්නට තම මතය ප්‍රකාශ කළ අවස්ථාවේ තවදුරටත් ඒ පිළිබඳව සිතා මතා කටයුතු කරන මෙන් බුදුන් වහන්සේ දන්වා සිටියහ. සමකාලීන වෙනත් ආගමිකයන් තමා අනුගාමිකයෙකු බවට පත් කර ගැනීමේ උද්දාමයෙන් කටයුතු කළත් උන්වහන්සේ එවැනි මානසික ස්වභාවයකින් යුක්ත නොවීම පුදුමයක් බව උපාලි විසින් සිහිපත් කරන ලදී. උපාලි ගෘහපතියාට අනුගාමික භාවය ලැබීමට අවසර දෙන ලද්දේ ඔහු විසින් පෙර පරිදිම සාධුවරුන් උදෙසා පිරිනමන ලද දානය අඛණ්ඩව පවත්වා ගැනීමේ පොරොන්දුව මතය. බුදුන් වහන්සේගේ සහනසීලි ධර්ම ප්‍රචාරක ව්‍යාපෘතියේ ඇති විශේෂත්වය වටහා ගැනීම පිණිසය උදුම්බරික සීහනාද සූත්‍රයෙහි දැක්වෙන ඉගැන්වීම මනා පිටුවහලක් බව පැහැදිලිය.

ආගමික විවිධත්වය තුළ කිසිම ආගමක් නොපිළිගන්නා නිදහස් මතවාදී පුද්ගලයන් ද සිටිය හැකිය. එවන් පිරිසකට උපයෝගි පිළිවෙතක් ද බුදුන් වහන්සේ විසින් අපණ්ණක ප්‍රතිපදාව යටතේ ඉදිරිපත් කළහ. ශාලා නැමැති බමුණු ගමට වැඩම කළ බුදුන් වහන්සේ හමුවට එහි වාසය කරන බ්‍රාහ්මණ ගෘහපතියෝ පැමිණියහ. එහිදී බුදුන් වහන්සේ විසින්, ඔබ පිළිගන්නා කිසියම් ශාස්තෘවරයෙකු වේ දැයි විමසූහ. තමන් පිළිගන්නා කිසිදු විශේෂ ශාස්තෘවරයකු නැතැයි ඔවුහු පිළිතුරු දුන්හ. එම අවස්ථාවෙහි කිසිම ආගමික ශාස්තෘවරයෙකු නොපිළිගන්නා ඔබ අපණ්ණක ධර්මය සමාදන් ව පැවතිය යුතු යැයි අවධාරණය කරන ලදී. අපණ්ණක ධර්මය යනු පරලොවක් ඇතත් නැතත් කුසල ධර්මයන්හි පිහිටා ක්‍රියා කිරීමයි. සත්‍ය දැකීමට අවස්ථාව උදාකර ගනිමින් වරදට නොවැටී සිටීමටත් අන්‍යයන්ගේ අදහසට විරුද්ධ නොවී කාරුණිකව සවන් දී නිවැරදි පිළිවෙත තුළ ක්‍රියා කිරීමට අවශ්‍ය මඟ පෙන්වීම ලබා දීමත් ය. ශාස්තෘවරයකු නොපිළිගන්නා පුද්ගලයාට තමා ශාස්තෘවරයකු වශයෙන් පිළිගන්නා ලෙස බුදුන් වහන්සේ නොදන්වා සිටීම මෙම අනුශාසනයේ විශේෂත්වයයි. තමන් ශාස්තෘවරයකු ලෙස නොපිළිගත්තත් ප්‍රතිවිරෝධතාවක් ඇති නොවන ආකාරයට

නිවැරදිව ක්‍රියා කිරීමට අවශ්‍ය ක්‍රමවේදයක් මෙයින් පැහැදිලි කර දී ඇත. බුදුරජාණන් වහන්සේ අදහස් අතින් විවිධ වූ සමාජයට නිවැරැදි පිළිවෙත පෙන්වා දීමට කටයුතු කළේ සමාජගත සහජීවනයට බාධාවක් නොවන අයුරිනි. බුදු දහම අන්‍ය සාමයික සහජීවනය අගය කළ අයුරු දීඝ නිකායේ මහා පරිනිබ්බාන සූත්‍රයෙහි එන සප්ත අපරිහානිය ධර්ම තුළින් දැක්විය හැකිය. රාජධානියෙහි ඇතුළත හා පිටත පිහිටි යම් වැඳිය පිදිය යුතු ආගමික ස්ථාන සියල්ලටම පෙර පටන් පවත්වාගෙන ආ ගෞරව සත්කාර ඒ ආකාරයෙන්ම නොපිරිහෙලා ඉටු කිරීම අපරිහානිය ධර්මයක් වශයෙන් අවධාරණය කොට තිබේ. එසේම රාජ්‍යයට පැමිණි රහතන් වහන්සේලාගේ ආරක්ෂාව සම්බන්ධයෙන් විධිවිධාන සැලසීම අපරිහානීය ධර්මය වශයෙන් දැක්වෙයි. මෙම කරුණු දෙකම එක්ව ගත් විට පැහැදිලි වන්නේ බුදුන් වහන්සේ අනුග මනය කළ සාමාජික සහනශීලී ප්‍රතිපදාවේ ස්වභාවයයි.

සමාලෝචනය

සමාජ දර්ශනයට අදාළ ඉගැන්වීම් වලින් පෝෂිත බුදුසමය සමාජ විවිධත්වය පිළිගෙන තිබෙන අතර එහි විවිධ න්‍යායයන් ඔස්සේ සාකච්ඡාවට භාජනය කර තිබෙන ආකාරය ද ඉහත සූත්‍රාගත ඉගැන්වීම් මගින් පැහැදිලි වේ. බුදුසමය සමාජ විවිධත්වය පිළිබඳ විග්‍රහයෙන් අපේක්ෂා කරන්නේ විවිධත්වය පිළිගනිමින් මූලික මිනිස් අයිතිවාසිකම් සුරක්ෂිත කළ ඒවාට ගරු කරන සාධාරණ සමාජයක් ගොඩනගා ගැනීමට අවශ්‍ය න්‍යායාත්මක හා ප්‍රායෝගික පදනම තවදුරටත් පෝෂණය කොට සක්තිමත් කිරීමයි. සමාජ විවිධත්වය යටතේ පැන නගින පුද්ගල හා සමාජ සංස්ථා අර්බුද විසඳා ගැනීමේ දී මෙම සූත්‍රාගත ඉගැන්වීම් න්‍යායාත්මක හා ප්‍රායෝගික පදනම මත ආදේශ කරගත හැකි බවද පැහැදිලි කරුණකි.

ආශ්‍රිත ග්‍රන්ථ නාමාවලිය

අංගුත්තර නිකාය, උජ්ජාය සූත්‍රය, (1976), බු.ජ.ත්‍රි ග්‍රන්ථමාලා, කොළඹ, 345 පිටුව.

අංගුත්තර නිකාය, සංයෝග වියෝග සූත්‍රය, (1976), බු.ජ.ත්‍රි ග්‍රන්ථමාලා, කොළඹ, 412 පිටුව.

අංගුත්තර නිකාය, උග්ඝටිතඤ්ඤූ සූත්‍රය, (1976), බු.ජ.ත්‍රි ග්‍රන්ථමාලා, කොළඹ, 156 පිටුව.

අංගුත්තර නිකාය, අවකුජ්ජ සූත්‍රය, (1976), බු.ජ.ත්‍රි ග්‍රන්ථමාලා, කොළඹ, 218 පිටුව.

දීඝ නිකාය, මහා පරිණිබ්බාණ සූත්‍රය, (1976), බු.ජ.ත්‍රි ග්‍රන්ථමාලා, කොළඹ, 158 - 163 පිටුව.

දීඝ නිකාය, බ්‍රහ්මජාල සූත්‍රය, (1976), බු.ජ.ත්‍රි ග්‍රන්ථමාලා, කොළඹ, 205-210 පිටු.

දීඝ නිකාය, අග්ගඤ්ඤ සූත්‍රය, (1976), බු.ජ.ත්‍රි ග්‍රන්ථමාලා, කොළඹ, 85-100 පිටු.

දීඝ නිකාය, අම්බට්ඨ සූත්‍රය, (1976), බු.ජ.ත්‍රි ග්‍රන්ථමාලා, කොළඹ, 152 - 162 පිටු.

මජ්ඣිම නිකාය, චූලකම්ම සූත්‍රය, (1976), බු.ජ.ත්‍රි ග්‍රන්ථමාලා, කොළඹ, 358 පිටුව.

සංයුත්ත නිකාය, සත්ත ජටිල සූත්‍රය, (1976), බු.ජ.ත්‍රි ග්‍රන්ථමාලා, කොළඹ, 536 පිටුව.

මහාවග්ගපාළිය, (1954), බු.ජ.ත්‍රි ග්‍රන්ථමාලා, කොළඹ, 94 පිටුව.

උපරතන හිමි, කොටියාගල, (2005), බ්‍රාහ්මණ හා සමාජ දර්ශනය, කොළඹ, දයාවංශ ජයකොඩි සමාගම.

තිලකරත්න, අසංග, (2003), ආසියාවේ ආගම් සහ දාර්ශනික පසුබිම, කිරිබත්ගොඩ, කැළණි මුද්‍රණාලය.

මනුරත්න, එම්,ඒ, (1995), ආගම දර්ශනය හා සදාචාරය, කොළඹ, අනුලා මුද්‍රණාලය, 52-64 පිටු

මූර්ති, (1973), ආගම හා මියගිය ලෝකය, කොළඹ, ලේක්හවුස් ඉන්වෙස්ට්මන්ට්.

මෙත්ත සූත්‍රය, (1996), පිරුවානා පොත් වහන්සේ, සංස්. පියරතන හිමි,මකුළුදූවේ, කොළඹ, ගුණසෝන සහ සමාගම.

රාහුල හිමි, රත්නපුරේ, (1995), බුදු සමයේ උදාව, නුගේගොඩ, පියසිරි ප්‍රින්ටින් සිස්ටම්ස්, 98-102 පිටු

සම්භාෂා 11 කලාපය, (2000), කොළඹ, අධ්‍යාපන අමාත්‍යංශ පිරිවෙන් ශාඛාව.

සෙනෙවිරත්න අනුරාධ, (2007), උපනිෂද් වේදාන්ත දර්ශනය, නුගේගොඩ, සුරවි ප්‍රකාශන.

Kalupahana,D. (1976), Buddhist philosophy, A historical analysis, Hawai.